

Max Oker-Blom
är ekon.dr och jur.lic.

Kartellerna omfattade nästan alla områden

Med beaktande av existerande stränga rättsregler mot konkurrensbegränsningar både i vårt land och i EU känns det nästan överkligt att ta del av Mika Kallioinens nytgivna bok *Kartellien maa – Yritysten yhteistyö teollisessa Suomessa*.

Att så många begränsningar varit i kraft så länge i vårt land kommer nog som en överraskning, trots medvetande om att till exempel skogsindustrin, innan lagstiftningen mot karteller trädde i kraft i början av 90-talet, hade gemensamma försäljningsorganisationer. Den famösa asfaltkartellen avslöjades då lagen mot konkurrensbegränsningar redan var i kraft.

Boken bygger i huvudsak på registret över konkurrensbegränsningar, som omspannar åren 1958 till 1988, men också ett flertal andra källor. **Mika Kallioinen** redogör för hur inställningen till karteller förändrats under årens lopp ända från slutet av 1800-talet till våra dagar.

Avsikten med boken är att kartlägga vilka typer av karteller och hur många som förekom under perioden 1874 till 1988 (se bokens bilaga 1), eller mera bestämt tills konkurrensbegränsningslagen trädde i kraft 1993. Kallioinen ser också närmare på inom vilka områden de förekom, hurdana begränsningar det rörde sig om och hur omfattande de var, det vill säga om alla företag inom en viss bransch var med.

För det andra undersöker han kartellernas interna verksamhet. I internationell forskning har man nämligen hävdade att dessa är instabila på grund av att medlemmarna är frestade att "bedra" de övriga genom att sänka sitt pris något under det överenskomna. Det här har kallats för kartellproblemet. I Finland har många karteller däremot varit långvariga varför han naturligtvis frågar sig vad detta berott på.

Slutligen, för det tredje, diskuterar Kallioinen vilken betydelse kartellerna haft för de involverade företagen och Finlands ekonomi i sin helhet.

Det är således frågan om en både kvantitativ och kvalitativ studie. Som motivering till det förstnämnda anger han att det inte gjorts en systematisk undersökning av kartellerna i Finland tidigare.

Kontor kallades de då det begav sig

Boken bygger på ett omfattande empiriskt material. Författaren har haft tillgång till Näringslivets centralarkiv i S:t Michel där många sammanslutningars protokoll och verksamhetsberättelser bevarats och studerat artiklar i våra dagstidningar så tidigt som 1889 (Keski-Suomi) till våra dagar (Turun Sanomat 2021). I bilaga 2 räknar han därtill upp de företag som enligt dåvarande Näringsstyrelsen mellan åren 1968 och 1988 innehaft en så kallad dominerande marknadsposition (att inneha en dominerande marknadsställning är inte i och för sig förbjudet, att missbruka den är det däremot). Boken är väl dokumenterad och litteraturförteckningen omfattar 13 sidor. Den kan väl sägas också borge för hans kvalitativa bedömningar.

Av studien eller boken framgår att det inom praktiskt taget alla branscher förekommit karteller. I början av den undersökta perioden kunde kartellerna bygga på muntliga överenskommelser om pris, produktionskvoter eller uppdelning av marknader, men så småningom blev samarbetet mer sofistikerat. Det utmynnade i fasta organisationer, som beskrivs relativt utförligt – kontor som de ofta kallades då det begav sig.

Många av kartellerna var i princip öppna för insyn i och med att de registrerades. Tanken var här att offentligheten skulle stävja samarbetsivern. Författaren understryker likväl att knappast alla anmäldes för registrering. Materialet för undersökningen är, trots att det är omfattande, alltså inte helt komplett.

Särskilt intressant är att ta del av redogörelsen över sådana karteller som hölls hemliga, trots att de var tillåtna ända till 1993 då lagen om konkurrensbegränsningar trädde i kraft. Det handlade bland annat om att inte skapa negativa reaktioner bland konsumenter då anbud koordinerades.

”I början av den undersökta perioden kunde kartellerna bygga på muntliga överenskommelser om pris, produktionskvoter eller uppdelning av marknader, men så småningom blev samarbetet mer sofistikerat.”

Ett speciellt exempel är den så kallade hisskartellen i Helsingfors. Under ledning av Kone avtalade parterna om att om två företag i kartellen fick samma anbudsfrågan från ett bostadsbolag, så valde man inom kartellen det som stod i tur att vinna offerterna. Buden lades initialt på en något högre nivå för att möjliggöra för hissbolagen att i förhandlingar sänka sina bud. Den som utsetts att förlora anbudstävlan fick sänka priset högst fyra procent för att konkurrensen skulle framstå som trovärdig, medan den ”vinnande” kunde gå under detta. Ifall anbudskonkurrensen krävde en betydlig sänkning av priset för den vinnande kunde kompensation eller så kallad utjämning utgå från kartellens gemensamma kassa.

Småningom blev Finland en konkurrens ekonomi

Trots att samarbetet mellan konkurrenter var särskilt markant mellan första och andra världskriget, men också efter vinter- och fortsättningskrigen, förekom det företag som gjorde reklam för och sade klart ut att de inte deltog i någon kartell. För en del kunde medlemskapet i en konkurrensbegränsande sammanslutning också vara kostsamt trots att samarbetet för särskilt de mindre deltagarna kunde vara fördelaktigt.

Men det är uppenbart att från att ha utgjort ett stöd för finsk export, särskilt skogsindustrin, började kartellekonomin småningom utvecklas till en konkurrens ekonomi. Det är klart att samarbetet som tidigare hade betraktats som fosterländskt, en möjlig orsak till kartellernas långvarighet, så småningom utvecklades till sin motsats i och med att Finland internationaliserades. Förberedelserna inför medlemskapet i EU har

naturligtvis haft en avgörande betydelse, eftersom redan Romtraktaten från mitten av femtio-talet innehöll stränga konkurrensregler.

Finland hade utvecklats från ett land med företagskonkurrens i slutet av 1800-talet till konkurrensbegränsande samarbete mellan och efter krigen till att på nytt bli en marknadsekonomi med fri konkurrens i början av 90-talet.

Frestelsen är stor även i dag

Boken är väl underbyggd och framstår till en del mer som ett akademiskt arbete än en faktabok. Genomgången av de olika sammanslutningarna kan kännas tung att tillägna sig, men är nog nödvändig för att läsaren skall förstå på hur många områden konkurrensbegränsningarna förekom och hur mångfasetterade och omfattande dessa var. Universitetslektor, fil.dr Mika Kallioinen har utan tvekan bidragit med en viktig insats på ett område som inte utforskats särskilt mycket i vårt land och som man kanske rentav i dagsläget upplevt som en belastning och velat glömma.

Kallioinen konstaterar avslutningsvis att då karteller bidrar till att öka de medverkande företagens vinst är frestelsen stor, även idag, att upprätta och delta i dem. Det är därför viktigt att staten med stöd av lagstiftning aktivt övervakar och vid behov ingriper i dessa.

Det är lätt att hålla med om detta. Konsumenterna och samhällsekonomin i stort mår bra av transparent konkurrens. Att kartellekonomin kunde pågå så länge i Finland framstår nog som speciellt omständigheterna till trots.

Mika
Kallioinen:
Kartellien
maa. Yritysten
yhteistyö teol-
lisessa Suomessa.
Gaudeamus
2022, 207 sidor.